

ÜMIT KIVANÇ İLE 16 TON BELGESELİ ÜZERİNE SÖYLEŞİ

Ersan Ocak¹

Ümit Kıvanç'ın 10 yıl aradan sonra biçimsel kurgusunu yenilediği *16 Ton* (2012, 2022) isimli belgesel filminin, "Buralı Belgeseller" gösterim serisinin² Ankara ayağında, 18 Haziran 2022 tarihinde Doğan Taşdelen Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde gösterimi yapıldı. Gösterim sonrasında Ümit Kıvanç ile Ersan Ocak'ın yaptığı söyleşide; hem filmin konusu ve derdi olan "madencilik diye bir iş olur mu" konusunda, hem de masabaşı belgeseli türündeki çalışmalarda ekipten, materyale ulaşma yollarına ve telif konularına uzanan film yapma süreçleri konusunda derinlikli ve samimi bir tartışmaya tanık olduk.

EO: *Hoş geldin Ümit. Kısa bir tanıtım ile başlayalım istersen.*

ÜK: Belgesel sinemacı olduğumu söylemem yeter herhalde buradaki konuşmamız için.

EO: *Diğer belgesellerinden biraz bahseder misin?*

ÜK: Çok var tabii, saymayı unutabilirim. Vimeo kanalım var, vimeo.com/umitk diye, oradan bulunabilirler. İlk anda aklıma gelenleri söyleyeyim. İlk yaptığım belgeselimsi film *Kızlar ve Kökler*'di. Van'daki bir kilim atölyesinde çalışan kızlar üzerineydi. Bunlar köylerinden göçmek durumunda bırakılmış 10-15 çocuklu ailelerin kızlarıydı ve ailede çalışan sadece onlardı. Ama o atölye bir yandan bir çeşit özgürlük alanı gibi olmuştu onlara. Sonra, *Nazê* diye bir filmim var. O

¹ Söyleşiyi kaydeden ve yazılı metne dönüştüren: Seda Usubütün

² Türkiye ve AB Arasında Koruma ve Diyalog – II. Hibe Programı Çerçevesinde Kültürel Miras Olarak Belgesel Sinemanın Geliştirilmesi Projesinin ana faaliyetlerinden biri olan "Buralı Belgeseller: Türkiye'de Belgeselin 100 Yıllık Perspektifi" kapsamında 15 belgesel film, içlerinde Ankara da olmak üzere 8 ilde gösterilmiştir. Ankara'daki gösterimlerin organizasyonunu Tünel Kültür ve Sanat Derneği üstlenmiştir.

internette yok ne yazık ki. Özel sebeplerle yok ama gösterilebiliyor festivallerde. O da 105 yaşında, Yüksekövalı bir kadın üzerineydi. Aslında kadın Yahudi ve Kürt. Böyle çok ilginç bir bileşim var gerçekten, biz de bu vesileyle öğrendik. Filozof gibi konuşan, çok ilginç bir kadındı. Artık hayatta değil.

Kâzım Koyuncu filmi (*Şarkılarla Geçtim Aranızdan*) var. Sadece kendisinin konuştuğu, çalıp söylediği; benim Karadeniz’e gidip bir takım dolgu görüntüler çekip eklediğim. Yalnız **Kâzım**’ın konuştuğu ve çalıp söylediği, üç buçuk saatlik bir film. Kalan Müzik’ten DVD olarak piyasaya da çıktı. Oradan gelen parayı sokak çocukları ile ilgili Umut Çocukları Derneği’ne vermiştik. **Kâzım** hem çocukları hem de yoksulluk konusunu çok önemseydiği için öyle bir şey yapmıştık. **Gülten Kaya**’nın önerisi üzerine yaptığım **Ahmet Kaya** filmi (*Uçurtmam Tellere Takıldı*) var. Sanıyorum benim yaptıklarım arasında en meşhuru odur. Anladığım kadarıyla, millet biraları koyup, o filmi de koyup ayin yapıyor. Onda da sadece **Ahmet Kaya**’nın zamanında vermiş olduğu röportajlar kullanılıyor baz olarak. Ve şarkılar kullanılıyor. Tabii, **Gülten**’in önerisi üzerine yaptığım için elimdeki malzeme çok zengindi. En son yaptığım, **Hrant Dink**’in konuşmalarına görsel yorumlar da getiren, bence değişik bir tarzı olan *Hafıza Yetersiz* filmi var. Arada var daha başka filmler ama şimdi lafı çok uzatmayayım. [İzleyicinin hatırlatması üzerine] **Ahmet Davutoğlu**’nun, yeni Türkiye’nin Orta Doğu’nun “sahibi ve hizmetkârı” olacağı iddialarını içeren bir konuşmasının üzerine, Suriye’den cihatçı örgütlerin promosyon görüntüleriyle yaptığım bir şey de var (*Bir Macera Oyunu*), doğru. Daha deneysel bir film.

EO: Teşekkürler. Şimdi, bu 16 Ton filminin özel bir yeri var benim için. Yıllar önce kurduğum, çok farklı disiplinlerden, çok farklı kurumlarda çalışan 15 kişiden oluşan Sinema Laboratuvarı olarak, Belgesel Sinemacılar Birliği'nin yaptığı 1001 Belgesel Film Festivali için üç yıllık bir program tasarlamıştık biz. İki yıl yapabildik. İkinci yıl, Ümit'in bu filmini Türkiye'deki ilk bağımsız, etkileşimli belgesel olarak lanse etmiştik. Ümit de vardı. O film, o zaman bir web sitesi olarak çalışıyordu.

ÜK: Filmin seyredilebildiği bir web sitesi vardı. Bir de linkler olan, bilgiler olan, filme koyamadığım görseller, bilgiler ve filmin metninin olduğu ayrı bir site yapmıştım, o da duruyor. Sonunda gecetreni.net diye bir istasyon site yaptım. Ve ne kadar site varsa daha önce yaptığım, hepsini orada bir alt link olarak topladım.

EO: O zaman Riya Tabirleri de orada. Riya Tabirleri, aslında bir web sayfası içerisinde epizodik olarak arka arkaya, seyircinin çalıştırdığı, etrafta da oldukça malumat, bilgiyle bezeli bir alandı. Sen sonradan onu doğrusal tek başına çalışan filmik bir şey haline getirdin.

ÜK: Aslında ben, millet uzun bir şey seyretmiyor diye filmin 9 bölümünü de ayrı ayrı koymuştum o zaman. Ama artık hiç takmıyorum böyle bir şeyi, seyretmiyorsa da seyretmesin diye tamamını koydum. Yeri gelmişken de söyleyeyim, kimse daha önce yaptığı filmi aradan 10 yıl geçtikten sonra aylarca uğraşıp sıfırdan yeniden yapmıyor. Ben bu kadar emek veriyorsam bi zahmet seyretsın tamamını diye düşündüm.

EO: Yani aslında dokuz bölümken, seyircinin kendi seyretme biçimiyle seyredebileceği, bizim doğrusal olmayan dediğimiz, etkileşimli bir haldeyken, şimdi artık doğrusal ve tabii olduğumuz bir halde.

ÜK: Ama öyle ilginç bir şey yok mu internette, herkesin elinde zaten bu şans, isterse 10 bölümü de seyreder, isterse 20 günde seyreder, isterse ikiye bölüp seyreder. Bunu zaten artık biz etkileyemiyoruz, bizden çıkmış oluyor.

EO: Çok güzel. Tam işte buraya gelmeye çalışıyorum. Bu filmi kim nereden seyrediyor daha çok?

ÜK: Aslında ben onu hiç takip etmedim. O işle özel olarak uğraşmak lazım. Ama beni en çok memnun eden bir şeyi söyleyeyim. Birçok hoca bunu okulda gösteriyor. İktisata Giriş derslerinde. Bu beni çok mutlu ediyor. Sırf bu bile yeter diye düşünüyorum. Tabii gençler “yaa, hep aynı parça tekrarlıyor” gibi sıkıntılar

dile getiriyorlarmış bazen ama ben bunun anlamlı olduğunu düşünüyorum. İnternet seyircisine dair ise fikrim yok. Şu anda dünyada sesli ve hareketli görüntünün yüzde 85'i telefonlardan seyrediliyor. Kalan yüzde 15'e sinema, tiyatro, salon, büyük ekran, bilgisayar ekranı hepsi dahil olmak üzere.

EO: *Bu salonda bunun konuşulması biraz ters oluyor, çünkü şu anda burada olanlar biraz sinefil eğilimi gösterenler veya sinefiller. Öncelikle onlardan özür diliyorum. Ama, sinemanın ve görsel-işitsel işlerin gittiği bir dünya var. Ve o dünya mobil dünya. Beni bu filmin ilk versiyonunda heyecanlandıran şey, Ümit'in, Türkiye'deki belgesel sinemacılar arasından, oraya bir hamle ediyor olmasıydı. Şimdi bu filmin sinematografisi oldukça enteresan. Hatta ben şimdi videografi diyeceğim ona. Ne dersin sen?*

ÜK: Onu düşünmedim. *Motion graphics* işidir daha çok burada. Ama bir bütünlüğü, görüntü işleme mantığı var, öyle olduğunu düşünüyorum. Becerebildiğim kadarıyla. Benim için önemli olan, seyrettiğim filmin bir

bütünlüğünün olması, bir şey anlatıyor olması. Bir de buradaki birçok malzeme insanların rastgele ulaşabileceği malzeme değil. Onların da görülmesinin ayrıca bir bilgi niteliği taşıdığını düşünüyorum. Onları eğer estetik ve izlenmesi zevkli bir şekilde sunmuşsam sinematografi veya videografi dememiz çok şeyi değiştirir mi bilemiyorum.

EO: Benim söylediğim kötü bir şey değil zaten ama anlatmakta zorlanıyorum. Bu öncelikle bir film, hiç kuşku yok, değil diyenle de bayağı kavga ederim. Bütünlüğü ve kapatılmış bir eser olmasıyla film diyorum. Ama bu film yapılırken büyük perde, sinema konvansiyonları ile yapılmış değil. Tam da adını koyduğun gibi, ben “kompozit” diyorum, sen “motion graphics” diyorsun, kimileri “CGI” diyor, “VFX” diyenler de var, dijitalleşen sinema ile gelen bir çok imkân. Tabii bu filmin arkasında şöyle bir çılgınlık var; Ümit’in belgeselciliğinin çok kıskançlık yaratan, obsesif, “one man band” olması. Gerçekten, “buradaki her şeyi ben yaparım” diyor. Ekibini sayar mısın Ümit? (Gülüşmeler) Görüntü tasarımı, motion graphics, tüm araştırma, tüm metin yazımı, tüm montaj, değil mi?

ÜK: Bir de ek olarak ameliyat olmam öncesinde seslendirme vardı. (Alkışlar)

EO: Sinema oldukça büyük ekiplerin çalıştığı bir alan. Belgesel sinema görece daha küçük ekiplerle ve daha dar bütçelerle yapılabilir.

ÜK: Keşke böyle olmasaydı. Bizim böyle ekiplerle çalışmamız mümkün değil, çünkü belgesel sinema bir sektör değil. Böyle bir şey için ben nereden para bulabilirim ki? Bir iki görüntü vardı, Getty Images’den alayım dedim, bir kareye 300 dolar istiyor. Belgesel sinemanın açmazı şurada: tekinsiz bir alan, ne yapacağı belli değil. Her an o parayı vereni de rahatsız edecek bir şey yapabilir. Devletle başı belaya girebilir. Gişe yapması zaten söz konusu değil. Son yıllarda sinemalarda oynayan, gişe yapan belgeseller oldu, bu çok iyi bir şey tabii. Ama onları yapanlara bakarsan, hep sinema sektörü ile ilişkili insanlar. Bir kısa film yaptık işte, **Demirtaş’ın Ah Asuman’ı**, orada harcanan para, efor, bir araya gelen ekip, anca öyle bir iş için bulunabildi. Keşke hep olsa.

EO: Benim “videografi” dediğim şey de aslında belgeselcilerin taktik olarak kaçtıkları bir alan. “Masaüstü belgeseli” denebilir.

ÜK: Araştırmanın da birkaç şey dışında çoğunu masada bilgisayardan yapıyorsun. Evet denebilir tabii.

EO: *Böyle bir tür, bir tarz var, bu anlamda bu film çok iyi bir masaüstü belgeseli. Belgeselin alamadığı kaynakları bir başka şekilde yaratmasının yolu masaüstü belgeseli.*

ÜK: Şu anda “masaüstü gazetecilik” diyebileceğimiz de bir şey var. Eskiden böyle bir imkân yoktu. Ben Amerika’nın bilmem ne kasabasında çıkmış bir seçim kavgası ile ilgili oradaki şerif ne diyor öğrenebiliyorum eğer istersem. “Oturduğu yerden” lafı bizde kötü bir şeydir ya her zaman, ama şimdi oturduğun yerden bütün dünyaya ulaşabiliyorsun. Başka bir gözle bakmak gerekiyor bu duruma.

EO: *Masaüstü belgeselciliğin en büyük marifeti ya da taktiksel en büyük gücü, buluntu görüntüyle çalışması. Sinemada buluntu görüntü var, Alman ekolünde, kendi bağlamı içerisinde kullanıyorlar. Burada ise çok ciddi bir belgeselci araştırmasına dayalı, çok farklı türden, farklı medyalardan materyalin devşirilmesi söz konusu. Yaptığınız araştırmanın da materyali onlar, filmin materyali de oradan, metin de oradan yazılıyor. Bu çok acayip bir iş. Biz okulda bunu hiç öğretmiyoruz mesela. Çünkü sinema olunca iş, okulda da sinema öğretilmesi gerekiyor.*

İzleyici: *Siz bu filmde 10 sene öncekini yeniden mi yorumluyorsunuz?*

ÜK: Hayır, 10 yıl önceki ile bunun arasında içerik farkı yok. Tek fark, kalite farkı.

EO: *Şöyle açıklayalım. Eskiden bir web sitesinde çalıştığı için görüntülerin bu kadar yüksek kalitede olmaları gerekmiyordu. Çünkü bilgisayar ekranında seyrederken, bu kalite ile o zamanki kalite arasındaki fark okunabilir bir şey değil. Burada, bu perdeye gitmesi için çılgın Ümit Kıvanç, tüm materyali yeniden elden geçiriyor.*

ÜK: Şimdi kullandığımız HD denen format, o zamanki PAL sisteminin 4 katı kadar kaliteli. Aradaki fark böyle bir şey. Bir de şu fark var. O zaman internetten bulduğum materyal çok yetersiz olabiliyordu. Şimdi ulaşabildiklerim ise çok farklı. Bugün ama mesela telefondan izlense, kimse fark etmez. Niye uğraşıyorsunuz denebilir bize yani...

EO: *Ben işte onu da demeye çalışıyorum. Hani çaba sarfettim dedin ya, Getty’den imaj alacaksın, 300 dolar. Ne için 300 dolar? Bir tane fotoğraf! 15 saniyelik bir film parçası olsa, 300 çarpı 15 de değil, daha pahalı, saniyesi ile satmıyorlar. 15 saniyeden uzununu da Vimeo’da okey, Youtube’da değil. Burada kullanılan hiçbir materyalin copyright’ını aldın mı?*

ÜK: Aldıklarım var. Almam gerekirken almadığım bir ya da iki görüntü var sadece.

EO: Diğerleri ne anlama geliyor?

ÜK: Ya onu benim kullanma hakkım var ya da satın almışım. İllüstrasyonların bir çoğunu aldım. Almadığım 2 tane var. Çünkü sonradan, satılan görüntülerin pek çoğunun Amerikan Kütüphanesinde aslında kullanıma açık olduğunu fark ettim.

EO: Ümit Kıvanç hala defansif davranıyor da aslında şunu anlatmaya çalışıyorum, normalde konvansiyonel olarak belgeselciler telif alarak görüntü kullanmak üzere bir eğitim gördüğü için böyle bir adaba sahiptir. Oysa bugünün çağında masaüstü belgeseli yapıyorsanız, materyalin kendisine dair bir madencilik yaparsanız, pek çoğunun aslında kamuya mal olmuş materyaller olduğunu bulabilirsiniz. Ama bu da bayağı bir kazımayı gerektiriyor, değil mi?

ÜK: Kazıya kazıya şuna ulaşıyorsun, mesela o kasabanın bir tane yerel müzesi varmış, onun da sitesi var ve orada o var. Bu filmle ilgili çok güzel bir şey vardı mesela. İlk başta ben bu trafiği yaparken bir fotoğraf gördüm, yazdım o insana, böyle böyle bir şey yapıyorum, hiç bir mali getirisi yok, bana bu fotoğrafı verir misin dedim. 5-6 kişiden böyle istedim. Tamam dediler, oldu. Bir adam, öğretim üyesi, Virden'deki anıtın fotoğrafını onun Flickr'ında buldum, ona yazdım, yüksek rezolüsyonlusunu bana yollar mısın? Adam hepsini yolladı. Sonra yazıştık. **Craig Newson** diye birisi. "Mother Jones Anıtı da benim her gün işe giderkenki yolumun üzerinde, onu da ister misin?" diye sordu. Bunlar işte senin girmek istediğin konular. Sadece materyali bulmak değil, bu ilişki başlı başına sevindirici. Dünyanın öbür tarafındaki birileriyle dayanışarak burada bir şey yapıyorsun.

EO: Biz bu filmi lanse ettiğimizde de anlatmak istediğimiz buydu. Başka türlü bir belgeselcilik mümkün. İllâ okullarda sinema temelli öğretilen ve sinema sanayinin parçası olacakmışsın gibi öğretilen sinemayı yapmak zorunda değilsin. O adam seni tanıyor muydu?

ÜK: Hayır canım. **Sircan Popov** mesela, parçalardan birini söyleyen Bulgar müzisyen. Ona yazdım, ben bunu yeniden yapıyorum diye, o zaman da yazışmıştık, sende bunun daha iyisi var mı dedim. Yokmuş, elinde bir kayıt var, onu yolladı. Ben onu büyüttüm, düzelttim, geri yolladım, bak bu daha kaliteli oldu diye, öyle güzel şeyler de oldu filmle ilgili.

EO: Bu tür belgesellerde dünyadaki ağları kullanarak, o ağlar içerisinde dayanışma kurarak hallediyorsunuz. Yaptığınız şey çok kritik, belli bir lisanslama ya da telifle olan mücadele diyeceğim, diyeyim mi, kavga mı diyeyim?

ÜK: Demek zorundayız. Çünkü birileri bir emek veriyor, bir takım görüntüleri bir araya getiriyor, temizliyor, düzeltiyor, bunlar için bizden bir para istemesi olabilecek bir şey, ama 300 dolar? Ben filmde 300 dolar kazanamam. Mali getirisi olmayan işler için bunun farklı olması lazım değil mi?

EO: Bunun bir adı var, hakkaniyetli kullanım, “fair use”. Bunu Getty’ye bizim mi anlatmamız lazım bilemiyorum. Eğer ticari kazanç sağlamıyorsanız, kültürel bir ürün yaratıyorsanız, bu eğer eğitim materyali olarak kullanılıyorsa, bir kuruş vermek zorunda değilsiniz.

Şimdi akademide, bilim insanları yazılan materyalden belli kurallarla alıntılar yapıyor. O da telifle konu ama tek kuruş vermiyoruz. Çünkü alıntılamanın kuralı var. O kurala uyup aldığınız kaynağı gösteriyorsanız, onunla belli bir anlaşma içerisinde ve belli bir oranda aldığınızı söylüyorsanız hiç bir sorun yok.

ÜK: Bu arada şunu eklemem lazım. Youtube’a 16 Ton’dan bir fragman yükledim. 7-8 dakikalık bir şey, eski halinden. Engel geldi. Niye engel diye yazınca yanıt geldi. İtiraz plak şirketinden gelmiş. Ben de yazdım, “Deli misiniz siz, bu film ‘16 Ton’ parçası üzerine zaten, içinde 36 versiyonu falan çalınıyor. Bir parça üzerine olan filmde ben nasıl onu kullanamayacağım, ben bu parçayı aşk filmime fon müziği yapmıyorum ki!” diye yazdım. 1-2 hafta sonra, “Şirkete bildirdik, sizi haklı buldular,” diye cevap geldi. Bu da olabiliyor yani. Youtube’a tüm filmi koymamamın nedeni de görüntüler değil, görüntülerde bir sorun yok, ama sesler. 36 farklı versiyon mutlaka yakalanır Youtube’un algoritmasına. Hepsi için yazışmam, uğraşamam; başka birisi olmalı benim için bu yazışmaları yapacak, ama öyle biri olmadığı için tamam Youtube’a da koymam diyorum, bitiyor.

EO: *O iş bizde yapımcıdadır, yapımcının bir asistanı telif haklarının temizlenmesi ile ilgilenir ve bu iş çok meşakkatlidir. Ama bu, sinema sanayiinde geçerli bir şey. O işten para kazanacaksınız bunları yaparsınız. Ama para için yapmıyorsanız, algoritmaya da anlatamıyoruz bunu, oraya takılıyor.*

ÜK: Şimdiden sonra da bilmiyorum algoritma yerine sahici birileriyle karşılaşma şansımız olacak mı.

EO: *MUBI'ye satışı mümkün mü sence?*

ÜK: Valla MUBI *Ah Asuman*'ı almadı. **Çiğdem [Mater]** de dışardaydı, geldi, hapse girdi. Onunla da konuşamadım, tam nedenini bilmiyorum, ama almadılar. Halbuki herkesin kısa filmlerini gösteriyorlar. Bizimkini her halde **Demirtaş** falan diye almadılar diye düşünüyorum. *Ah Asuman* hiç politik bir film değil bu arada. İçinde hiç bir şey yok, sadece komik bir hikâye. Hikâye **Demirtaş**'a ait olduğu için...

EO: *Yeri gelmişken yine söyleyelim, bizim “telif” diye çevirdiğimiz copyright konusunda, hakkaniyetli kullanımın yanı sıra, ikinci bir pozisyon daha var. Bir “copyleft” var. Buradaki “left”i “sol” diye anlamak gerekmez, “terk etmek” olarak da anlayabilirsiniz. Ümit senin creative commons lisansın var mı?*

ÜK: Bazılarında karşıma öyle bir şeyler çıkıyor, alıyorum, bazılarında uğraşmıyorum.

EO: *Bu filmin copyright'ı var mı?*

ÜK: Yok. Şöyle bir durum var internette, eğer sağlam bir şirket falan değilsen, bütün bu işlerle uğraşacak örgütlülüğün yoksa, koruma şansın yok ki.

EO: *Yani bugün birileri senin filmini buradan aldı, dünyanın bir yerinde gösterdi, para kazandı. Yapacak bir şeyin yok.*

ÜK: Şunu söyleyeyim. Mesela *Ah Asuman*'ın yayımlandığı gece filminden sonra bir söyleşi yaptık. Söyleşiye insanlar da katılıyor, sorular yolluyorlar, yorumlar yapıyorlar. Biz orada, film yeni yayımlanmış, internet galası diye bir şey yapıyoruz, chat kısmına “Arkadaşlar, siteye yükledim, biran önce seyredelim de seyredilme sayısı artsın” diye yazmış birisi. Twitter'dan birisi paylaşıyor linki, üstelik de bana iyilik olsun diye paylaşıyor. Benim filmimle ilgili linklere hep tıklıyorum. Onda dokuzunda bilmediğim bir Youtube linki çıkıyor karşıma. Demin filmleri sayarken

atladığım çok önemli bir filmim daha var, Roboski filmi (*Ağlama Anne, Güzel Yerdeyim*). Roboski’de ölenlerin aileleri ile yapılmış. Şimdi bu film yapıldı, aradan bir sene falan geçti, 40 bin seyrediliyor. Olmaz diyorum, belli bir kesimin çok ilgileneceği bir film. Bir gün başka birisinin paylaştığı linke baktım, 125 bin izlenme. Youtube kopyası. Tabii ki kötü bir kopyası, ekrandan kopyalıyorlar. Her karenin rengiyle falan saatlerce uğraşılıyor bu filmlerde, adam onu ekrandan kopyalıyor, kendi sayfasına koyuyor. Şimdi daha matrak da bir şey anlatacağım, o gece görünce ben girdim Youtube’a, *Ah Asuman* diye aramaya başladım. 4-5 tane buldum. Başladım Youtube’un şikâyet mekanizmasını kullanmaya. Bir anda bunlar azaldılar, kaldırıldığını görünce azaldılar. Sonra başka filmleri de aramaya başladım ve şunu buldum. Roboski filminden 14 dakikalık kurgu yapmış bir solcu televizyon kanalı. Yine, Ot dergisi, *Ahmet Kaya* filminden (*Uçurtmam Tellere Takıldı*) parçayı kullanmış bir işinde. Ne yapıyorsunuz diyorum. “Ümit Bey, biz de sizi kızdırdık biraz geçen günlerde...” (gülüşmeler)

EO: İşte, tam da bu yüzden, dünyada geçerliği olan creative commons diye bir lisans var. Bu lisansı ürettiğinizde film için, filmi nerede ne amaçla kullanılabileceğinizin sınırlarını çiziyorsunuz. Diyorsunuz ki, ticari olarak kullanamazsınız, yeniden üretemezsiniz, kültürel amaçlı olarak kullanabilirsiniz, ancak gösterim sırasında bütünlüğünü bozmadan, eğitim amaçlı kullanabilirsiniz. Ancak bütünlüğünü bozmadan; parçalayarak kullanmasına izin vermeyebilirsiniz. Bu lisans olduktan sonra elinizde, aslında tüm hukuki süreçlerde haklı durumdasınız. Şimdi, hocalar derste kullanıyormuş, ona da bir itirazın yok değil mi? Çünkü sen zaten politik iktisat filmi yapmışsın.

ÜK: Orada kötü bir niyet yok ki, orada benim hakkım çiğnenmiyor. Öğrencilerine bunu sunuyor. Bu başka bir şey bence. Öbürü öyle değil, oradan tık almak için kullanıyor.

İzleyici: Soma faciası ile ilgili filmin başına bir bilgi konulmuş. Tabii bu filme eklenemezdi belki ama “artı” deyip ona ilişkin de bir şey yapılırdı diye düşünmeden edemedim. Vardır elbet bir nedeni, ama bu konu ile bağlantılı olduğu için eklenemez miydi?

ÜK: Bununla bağlantılı olarak yapılması şart değil, ne kadar insan farklı bir şeyler yaparsa o kadar iyi. Burada şöyle bir karar vermek gerekiyordu, sadece Soma’yi

katamazsınız işe, o arada olmuş bir sürü bir şey daha var. Buradaki kaza dökümleri, bazı yerlerde böyle şeyler oldu dedirtmek için geçiyor. Metni hiç değiştirmedim ben, 10 yıl önceki metnin aynısı.

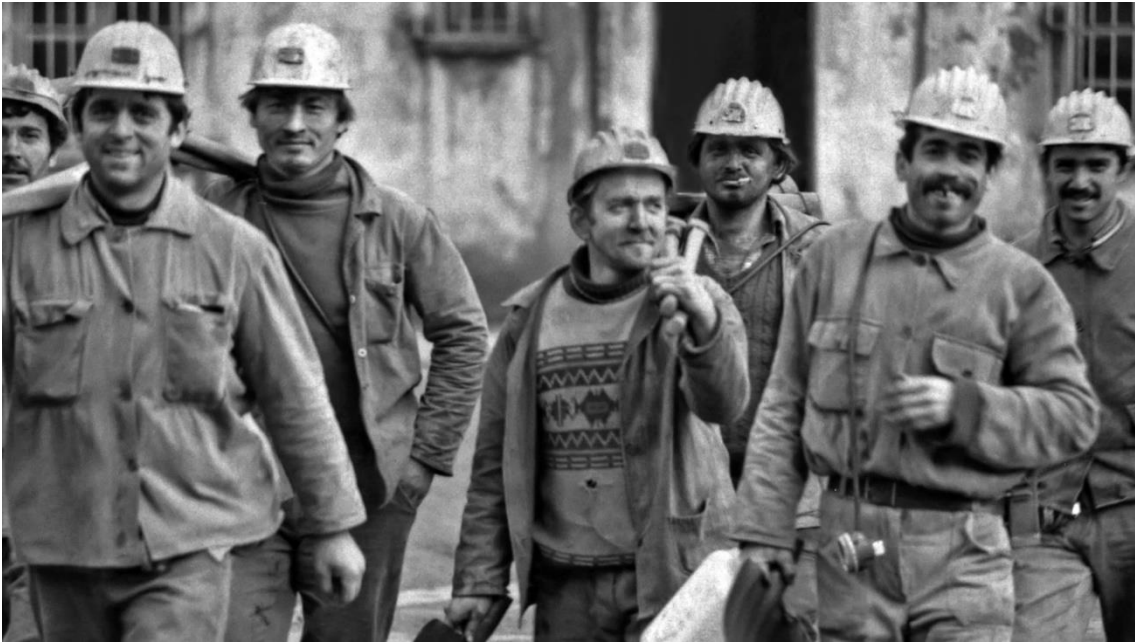
İzleyici: *Burada gösteri verileri olarak kullandığın her şey, yeni bir kapı, yeni bir ufuk açıyor. Özellikle böyle derinliği olan, konuşamayan tarihi yeniden anlatmak gerektiğinde, çok fazla yapacağımız bir şey yok. Bir arşivi olmayan bir toplumdayız, ben kendimce bu filmi Türk belgesel tarihinde özel bir yere yerleştiriyorum, önemli bir yapıt bence. Filmin içinde pek çok değerli kavramlar var gündelik hayatta sorgulamayı unuttuğumuz, ilerleme, kalkınma, gelişme vs. gibi, onları çok güzel ironilerle, bedelinin ne olduğunu göstererek sunuyorsun. Fakat niye telaşlı bu kadar? Niye biraz nefes aldırmiyorsun?*

ÜK: Yeniden yapmamın sebeplerinden biri buydu. Birkaç dakika uzundur bu diğerine göre, ilk halinde en ufak bir nefes payı yok. O şöyle bir şartlanmadan oldu: belli bir tarz kurgu yaptığım zaman insanların başından kalkmamasını sağlayabiliyorum, esir alarak. Bunda ben biraz nefes payları bıraktığımı sanıyordum aslında ama, demek ki biraz daha istiyormuş.

EO: *Burada ben de bir şey söylemek istiyorum. Söylemeye çalıştığım videografi ile ilgili. Filmin aslında görsel bir derinliği yok. Film yüzeyde çalışıyor. Çünkü kullandığı materyalin doğası öyle. Ağırlıklı fotoğraf var, fotoğraf için kendisinin geliştirdiği, kompozit teknikleri ile buluşturduğu, fotoğrafın içinde kamera hareketi vs. de olsa, sinematografik lensin yarattığı derinlik yok ki bu materyalle onu nasıl yaratsın. Bu, bana sorarsanız masabaşında bilgisayar önünde çok iyi bir film. Yani seyretme pratiği ve koşulları açısından orada bu ritim ile ilgili hiç bir sorun yok. Ya da telefondan seyredildiğinde, o ritim artık oraya ait olduğu için ve zaten o yüzeyde çalışan bir şey olduğu için sorun yok. Burada perdede, sinema salonu derinliğinde ise bu seyretme koşullarında beklediğiniz, seyretmeye alışageldiğiniz şeyden farklı doğası. Söylemeye çalıştığım bu. Ama çok iyi bir film ile karşı karşıyayız; ben, gecetreni.net'te bir daha seyretmenizi öneririm. Tekrar tekrar seyredilebiliyor çünkü.*

İzleyici: *Filme başlarken üslubuna önceden mi karar verdiniz? “Böyle yaparsam herkese daha çok ulaşırım” diye mi düşündünüz, yoksa şartlar mı onu getirdi?*

ÜK: Bunun ortaya çıkışından belki bahsetmem lazım. Ben böyle bir niyetle başlamadım işe. Cumhuriyet’te çalıştığım zaman maden kazalarına çok gidip geldim. Kaza olmadığı zamanlarda da gittik. Bol bol fotoğraf çektim ben. Madenciler meselesine çok fena halde takılmış biriyim o zamandan beri. Çünkü, “Yaa böyle bir şey olur mu!” diyorsunuz ilk tepki olarak. Biz insanlara, “Hadi oğlum inin aşağı,” diyoruz, “Ölebilirsiniz yani, ama inin.” Olur mu böyle bir iş? Olmaz. Buna çok takılmıştım.

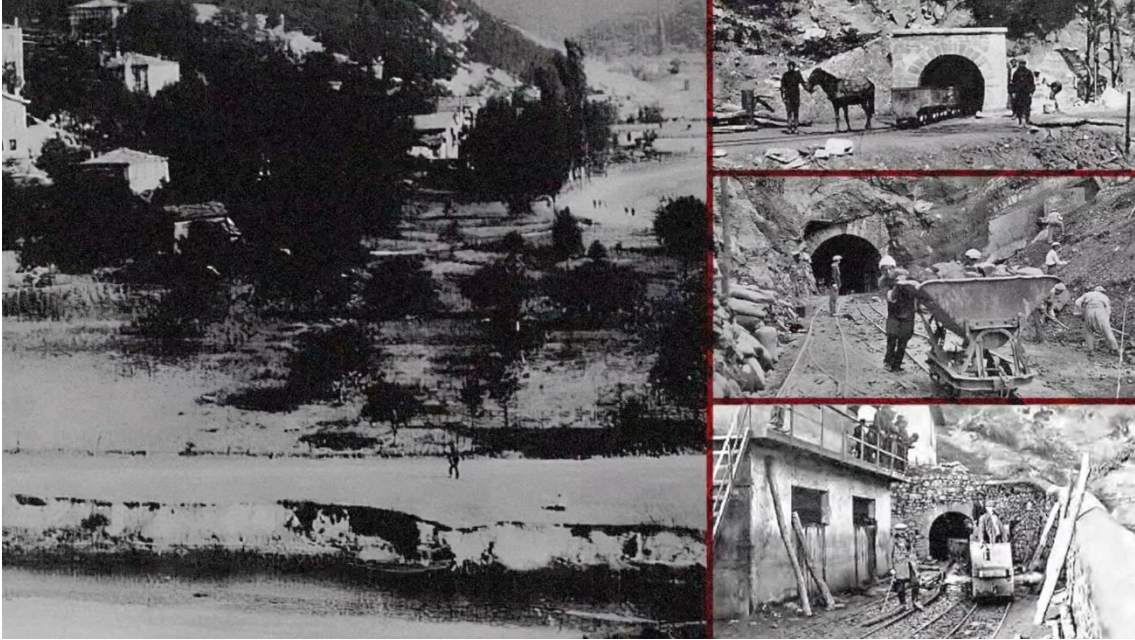
EO: *Bir defasında şöyle demiştin, onu hiç unutamıyorum ben. “Madencilik kadar iş olamayacak, insanı aşağılayan bir iş olamaz, reddedilmesi gereken bir iş.” diyordun.*

ÜK: İşte bir sürü yerde de bunu tartışıyoruz. Ne demek efendim, maden işçileri şöyle kahramandır... Ya tamam da, biz iniyor muyuz madene yani? İnmiyoruz. Bir de onlar insin diye madencilik olsun diyoruz. Bunlar hep benim kafamda vardı. Bir gün de, fotoğraflarımı yüklüyorum, benim madenci fotoğraflarım öyle tek tek sergi açılacak kalitede değil ama hepsi bir araya geldiğinde de bir şey oluyor. Ben dedim bunlardan bir kolaj yapayım, altına da bir müzik koyayım, kısa bir film olarak insanlar izlesinler, fotoğrafları görsünler. Hareket noktam ilk buydu. Sonra baktım bu yalnız müzikle olmaz, mutlaka bir iki şey demek lazım, çünkü ben aslında şunu

demek istiyorum: “Madencilik diye bir şey olur mu kardeşim!” Bunu demem lazım bir şekilde, bir metin yazayım dedim, bir de bir baktım ki konu bir sürü başka yerlere gitti. Oralara gitmekte olduğunu fark edince de malzeme aramaya başladım. Ve şöyle bir şeyle karşılaştım, Amerikan işçi sınıfı mücadeleleri tarihi ve madencilik tarihi üzerine 3 müzelik falan malzeme var. Adam oturmuş, dedesinin madenci giysisinin, eldivenlerinin bile fotoğraflarını koymuş. O zaman da biz ilk kez ulaşıyoruz böyle malzemelere internet sayesinde. Bu arada, bilmediğim olaylar öğrendim. Şu filmde yer alamayan o kadar acayip olaylar var ki, meydan savaşları var, 10 gün süren “Blair Dağı Savaşı” diye bir şey var, madencilerle askerler arasında. İşçi hareketi tarihine ilişkin müthiş malzeme var. Sonra bu madencilik üzerinden benim hayatta taktığım ikinci konuya geldik, Güney Amerika’nın fethi-keşfi diye bize anlatılan. Tamam, orada bir şeyler olmuş, Aztekleri öldürmüşler falan fakat olayın boyutlarına dair bir fikrim gerçekten yokmuş. Bir tane kitaba rastladım, **De Bry**’ın gravürlerine. Bizzat o işleri yapmış olanlar gelip anlatıyor, gelenlerin anlatımlarından yapıyor bu gravürleri, oraya gitmiş değil yani. Gelen Avrupalılar anlatıyor. Tabii beni yine aldı bir sinir hali, maden için, altın için yapılıyor o da. Birleşti mi konular! Şimdi buna girmeden olmaz, ona girmeden olmaz derken, ben böyle bir buçuk seneyi bununla geçirdim. İnternetin zararlı tarafı da var, bulduğun her şeyi not alıyor, bir tarafa koyuyorsun. Ben sonunda metni ortaya çıkardım. Diğer yandan bir başka maksadım daha vardı, o da, belgeselci arkadaşlarıma çok kızılıyordum. Çünkü bunca zaman geçmiş, teknoloji gelişmiş, hala fotoğraflar ya duruyor, ya üzerinde *pan* yapılıyor, ya *zoom in zoom out* yapılıyor, başka türlü hiç bir şekilde fotoğraf kullanılmıyor. Fotoğrafları hareketlendirmeliyiz. Tam bu zamanlara da Apple’ın çıkardığı *Motion* diye bir program denk geldi. Bu tür işler genellikle *After Effects* programı ile yapılır, ama orada gerçek zamanlı oynatma yoktur. O da size caydırıcı bir etki yapar. *Motion*, *real time* çalışan bir şeydi, ben de hem onu öğreniyim, hem de bir yandan bunları yapayım derken epey bir zaman geçirdim. Metin çıkınca, seslendirmesi için arkadaşlarımı düşündüm önce. Seslendirmede şöyle bir problem vardır, metin ironik ise tonlama çok önemlidir ve ironi seslendirecek kişi tarafından layıkıyla algılanamayabilir. Kendim seslendireyim bari dedim. O zaman sesim daha kalındı, filmin ilk hali biraz daha kirli bir estetiktedir, ona da uygundu yani öyle sesin mükemmel olmaması. Sonunda film o hale geldi. Yani, baştan karar verilmiş bir üslup yoktu ama metin ortaya çıktığında başka türlü bir şey yapılması da mümkün değildi.

İzleyici: *Mülkiye öğrencisiyim. Tam da, oturduğumuz yerden, masabaşında üretmeye dair bazı şeyleri konuştuk. Bir genç olarak şunu sormak istiyorum ben, işçi sınıfının bakış açısından, oturduğumuz yerden yani masa başından ne kadar bakabiliriz? Bunun olanaklarını ideolojide, politikada ve özellikle sinemada nasıl görüyorsunuz?*

ÜK: Herkesin bakış açısından bakabiliriz bakabileceğimiz kadar, ya da bakamayız, çünkü onların yerinde değiliz. Ben neden öyle bir eksiklik olabileceğini anlamıyorum doğrusu. Zaten her şeyi kendi yaklaşımımızla yapacağız. Yani, “işçi sınıfı bakış açısı” diye bir yerde bir şey var ve onu biz kavrayıp ona göre düşüneceğiz davranacağız, böyle bir şey zaten mümkün değil. Ama biz işçi haklarına duyarlı birileriysek, işte ne bileyim eşitlik, adalet isteyen birileriysek zaten öyle çalışacaktır kafamız, kolumuz, bunun da hani masabaşında oturmakla ya da sahada dolaşmakla değişeceğini sanmıyorum ben. Bilmiyorum sorunu doğru anladım mı?

İzleyici: *Şöyle detaylandırayım, mesela ben hiç grev görmedim, yani bunu deneyimlemedim. 14-15 Haziran'ı geride bıraktık. Bir anlatı, Trendyol direnişi bir görsel olarak benim belleğimde, ama bunu deneyimlemedim. Ama siz aktardınız, o haberlere gidip geldim, maden ortamını gördüm, dediniz. Bu acaba işi ortaya koyarken, bir şeyleri değiştiriyor mu, onu merak ettim aslında.*

ÜK: Şöyle söyleyeyim: Madenci ölmüş, 30 küsur yaşlarında bir adam, genç karısı var, iki tane ufak çocuğu var, bütün diğer kadınlar dolmuşlar, o kadının yaşlı kadınlar onun etrafında. Biz gazetecileri de içeri davet ettiler, böyle daha yaşlıca adamlar bizim yanımızda duruyor. Şurada, ileride bir yatak var, yatakta bir adam yatıyor ve nefes aldığında boğuk bir ses geliyor bize kadar. O da adamın babası, madenci hastalığı var. Bir de onun yaşlı hanımı var, ona bir çorba götürüyor o sırada. Eee şimdi, biri ölmüş, o odadaki insanların bazılarının da mutlaka daha önce bir yakınları ölmüş, kazalarda bir şeyler olmuştur, adam orada yatıyor, artık son demleri. O adamın kardeşi, ölenin de amcası, bize şunu söylüyor: “Sadece kendi çocuklarını madene alıyorlar, torpil işliyor, bizim yeğenleri almıyorlar, onlar işsiz” diye bir şeyler anlatıyor adam. Bundan büyük bir trajedi zor bulunur yani. Zonguldak çevresi de çöl-möl değil, hani orada her tür şeyi de kurabilirsin, liman falan da var, ama hayır. Bu arada bizim ne yazık ki genel olarak muhalefet sol falan sayabileceğimiz yerlerde de madencilik diye bir şey yapılamaz diye bir fikir yok. Herkes kızıyor bir de, bu filmin gösterildiği her yerde bu tartışmayı yaptık. “Sen öyle diyorsun ama madenciler şöyle böyle” diye posta attılar. “O zaman inin aşağı diyorum” ben de. Şimdi, bu bakış hali, tabii ki ben masa başında da otursam dağın başına da çıksam beni bırakmaz ki. Ama şunu diyorsan, sen vaktiyle oralara gittiğin için sende başka türlü bir birikim oluştu diyorsan, mutlaka onun çok rolü vardır. Ama bugün için bu ilişki çok daha farklı tabii. Rus ordusu Ukrayna’da nereye gitti falan, bilemedin 15 dakika sonra haberin oluyor. Masa başında oturmak dediğimiz şeyin de içeriği artık biraz farklı.

İzleyici: Madenci aileleri nasıl tepki gösteriyor bu filmi izlediklerinde?

ÜK: İyi ki sordunuz, çok teşekkür ederim. Bu film Zonguldak’ta salgından hemen önce ilk kez gösterildi, Makina Mühendisleri Odası’nda. 20-30 kişi geldi. Bir sendika, bir oda, bir sol kuruluş, kimse alıp da bir yerde göstermedi. İşçi Filmleri Festivali’nde gösterildi İstanbul’da. Yani, madenci aileleri görmedi ki onların ne düşündüğünü bileyim. Ben de çok merak ediyorum onların tepkilerini. Bir kere, bu filmi ilk çıkarttığımda, Ankara’dan Maden Mühendisleri Odası’ndan aradılar, “Bize de DVD’sini yollar mısınız?” dediler, yolladım. “Bir gün Zonguldak’ta bir gösterim yapalım da siz de gelin.” dediler, tamam. Sonra bana bir davet geldi, iş güvenliği konusunda bir panele davet. Ben dedim ki ben iş güvenliği konusunda uzman değilim, ne konuşacağım, madenlerde iş güvenliği yok falan mı diyeceğim, öyle bir şey yapamam ben. Film için çağıracaksınız geleylim. Hıı, tamam tabii, dediler, o

öyle kaldı. Sonra da iki buçuk üç sene önce küçük bir grubun girişimiyle izledik, konuştuk filmi, işte o kadar. **Kâzım** filmi (*Şarkılarla Geçtim Aranızdan*) Hopa'da bile gösterilmedi bu arada, onu da bilin.

İzleyici: *Benim de bir Zonguldak serüvenim oldu 1975-76'da. Üç tane çok zengin olan, maden işçilerinin sırtından geçinen meslek saptadık orada, kendileri anlattılar bize. Birincisi, avukatlar. Çünkü iş kazasına da uğrasa madenci, hukuken bunu ispat etmekte çok zorlanıyor, dolayısıyla araya avukatlar giriyor. Eğer bir tazminat kazanırsa fifty-fifty, ya da 60'a 40, neyse. İkincisi, doktorlar. Çünkü bu filmde senin çok iyi anlattığın o taşlaşma oluyor ciğerlerde toz nedeniyle. Ve çalışamayacak duruma gelenlerin kurul raporuyla emekli olabilmesi konusu var, orada doktorlar devreye giriyor, yine fifty-fifty. Bunlar tahmin edilebilir şeyler ama bir şeyi tahmin edemedik, orada öğrendik. En çok kazanan sektörlerin biri de falcılar. Burada İsa'ya bırakmamışlar işi, ya da Meryem'e, her sabah aileler falcıya gidiyor, dönecek mi dönmeyecek mi diye fal açtırıyorlarmış. Falcıları da çekmeye kalktık ama çekemedik, silahlı adamlar koruyordu. Yıl 1975, bugün ne durumda bilmiyorum. Katkı olsun diye söyledim.*

EO: *Çok teşekkür ediyoruz. Ümit sen son bir söz söylemek istiyor musun?*

ÜK: *Yok, çok teşekkürler, herkese iyi günler... (alkışlar)*